

Političke partije

Aleksandar Tomašević

Mart, 2020.

Sadržaj

Definicija i uloga političke partije	1
Funkcije političkih partija	2
Društveni rascepi i političke partije	3

Definicija i uloga političke partije

Političke partije su političke organizacije koje uređuju politički svet elita i masa, odnosno građana. One čine sistem donošenja političkih odluka i formiranja javnih politika uređenim i uprošćenim jer bi bez partijske discipline i (ponekad) koherentne ideologije ili političkog programa partije taj proces bio haotičan i nasumičan.

One takođe predstavljaju i "informacione prečice" za građane. Nijedan građanin se ne može temeljno, objektivno i u potpunosti informisati o svakom političkom problemu ili o svakoj sferi političkog života. Partije predstavljaju prečice jer artikulišu i prenose informacije, predloge i rešenja svojim biračima i preko njih birači pronalaze svoje mesto u političkom koordinatnom sistemu.

To znači da partije, njihovi međusobni odnosi i razlike, čine referentni sistem političkog života za najveći broj građana. Proces "informacionih prečica" funkcioniše dvosmerno: građani mogu imati snažan stav po nekom političkom pitanju (npr. imigracija) i pozicionirati sebe najbliže onoj partiji koja zastupa i artikulise takav stav. Sa druge strane, građani bliski nekoj partiji, odnosno građani koji se identifikuju sa nekom političkom partijom potom zauzimaju stavove bliske programima i politikama koje ta partija zastupa. Sličan proces je na delu ukoliko nam je neka partija mrska ili neodobravamo njenu politiku.

Partije su obično heterogene grupe i sastavljene su od članova i funkcionera koji imaju različite političke stavove i ideje. Heterogenost partija sprečava "tiraniju većine" odnosno mogućnost da partija bezuslovno sprovodi svoj (ideološki) politički program bez uvažavanja različitih ideja unutar vladajuće elite.

Osnovna uloga političkih partija jeste takmičenje na izborima. Jedan od najuticajnijih teoretičara demokratije i demokratskog procesa, Entoni Dauns, smatrao je da partije formulišu politike i strategije kako bi pobedile na izborima, *a ne obrnuto*. Veći deo svojih aktivnosti partije usmeravaju ka izborima, ali pri tome postoje i bitne funkcije koje su rezervisane za rad partije nakon izbora, odnosno aktivnosti u opoziciji ili aktivnosti kada su članove partije nosioci vlasti, odnosno javnih funkcija.

Važno je napomenuti da partije imaju svoje uloge i u političkim sistemima u kojima izbori ne postoje, odnosno u **zatvorenim autokratijama**. U nekim tipovima autokratija, političke partije ne postoje, odnosno zabranjene su. To je najčešće slučaj u vojnim režimima ili diktatorskim monarhijama poput Ujedinjenih Arapskih Emirata ili kraljevina Jugoslavija u periodu od 1929. do 1931. godine (takozvana Šestojanuarska diktatura). U tim slučajevima nijedna politička partija nije dozvoljena, niti postoji, a moguće je formiranje *underground* ilegalnih političkih pokreta i organizacija.

Sasvim drugačija situacija je u jednopartijskim zatvorenim autokratijama, gde je zvanično dozvoljen rad samo jedne, vladajuće partije, dok su ostale zabranjene. To je bio najčešći slučaj u komunističkim režimima poput SSSR, Kine, Jugoslavije i drugih. U takvim režimima, partije imaju ulogu delegiranja svih državnih, regionalnih i lokalnih funkcionera, ali vrše funkcije kontrole vlasti, smene kadrova, donošenja ideoloških političkih programa i političke mobilizacije naroda.

Naravno, svakako su funkcije političkih partija najsloženije u demokratskim i mešovitim višepartijskim režimima.

Funkcije političkih partija

Postoje razne klasifikacije funkcija političkih partija, ali ove koje ćemo pomenuti su od fundamentalnog značaja za ulogu partija u političkom životu savremenih društava.

Regrutovanje i socijalizacija elite Političke partije unutar svojih kadrova regrutuju kandidate za razne vrste javnih i državnih funkcija. To podrazumeva i edukaciju i socijalizaciju članova. Mlađi partijski kadrovi uče "pravila igre" kako bi mogli da navigiraju i snalaze se u kompleksnom partijskom i političkom životu.

Brojne partije imaju svoje "akademije" odnosno neki tip partijske škole za edukaciju kadrova, gde se pre svega mladi članovi partija edukuju i pripremaju za buduće "liderske" pozicije. Edukacija i socijalizacije se ne vrši samo putem formalnih akademija, već i kroz proces volontiranja i učestvovanja u radu partijskih organizacija.

Mobilizacija naroda Jedan od najvećih zadataka političkih partija u demokratskim društvima jeste mobilizacija biračkog tela, odnosno podsticanje građana na političku participaciju kroz glasanje na izborima i učestvovanje na političkim događajima koje partije organizuju.

Glasanje često može biti iracionalan ili "skup" čin jer zahteva izdvajanje vremena i stvara alternativni trošak ("tog dana bih radije da radim nešto drugo"), pri čemu je nagrada odnosno rezultat individualne odluku da se izađe na izbore "nevidljiv" odnosno ima iz ugla individue veoma ograničeni uticaj ("pobediće oni i bez mog glasa"). Stoga je primarni zadatak političkih partija da informišu

građane i mobilizuju ih i motivišu ka političkom delanju, pre svega ka izlasku na izbore.

Pored toga, mobilizacija podrazumeva i motivisanje građana da učestvuju u događajima, kolektivnim akcijama, skupovima, mitinzima, tribinama i sl. koje partije organizuju. Kada su u pitanju partije opozicije do podrazumeva i učešće na protestima, demonstracijama ili u pozivima na bojkot ili građansku neposlušnost.

Spona između vlasti i naroda Na određeni način, političke partije posreduju između građana i nosioca glavnih državnih funkcija. Građani nezadovoljni radom određenih državnih funkcionera, mahom kažnjavaju na izborima njihove partija tako što im prilikom glasanja uskraćuju poverenje. Partije potom reaguju smenama i kadrovskim promenama unutar stranke, što znači da funkcioneri plaćaju cenu svog političkog delanja uglavnom unutar svojih partijskih struktura.

Sa druge strane, partije samostalno vrše kontrolu discipline svojih funkcionera. Kada je u pitanju parlamentarno delovanje, odnosno kontrola poslanika u mnogim partijama (zavisno od političkog sistema) postoji manje ili više institucionalizovan položaj "vipa" ili "biča" partije (eng. *whip*). Bič je individua čiji posao je da osigura da će članovi partije biti poslušni na sednici parlamenta i glasati u skladu sa preporukom vrha partije.

Stepen partijske discipline i unutarpartijske demokratije varira u različitim partijama i različitim političkim sistemima. Potrebno je zapamtiti da jer uglavnom reč o heterogenim grupama ljudi, te da i način na koje one vrše ove funkcije različit. Postoje partije unutar kojih postoje ideološki definisane frakcije (npr. *Tea Party* tvrdo desničarsko krilo Republikanske partije u SAD), neke imaju razvijene demokratske procedure izbora i regrutovanja lidera unutar stranke, dok je rad drugih podređen njihovom neprikosnovenom lideru i grupi lojalnih funkcionera kojima je okružen. Neke mogu imati jasno artikulisanu političku ideologiju, dok druge nemaju jasnu ideološku poziciju.

Veza između političkih partija i ideologije u društvenim naukama, a naročito u sociologiji politike objašnjava se preko teorije društvenih rascepa.

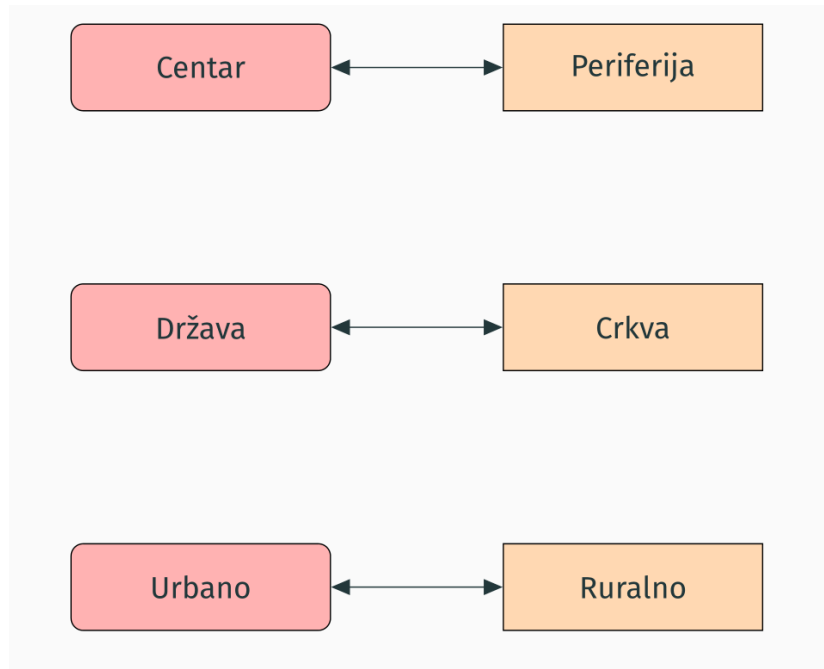
Društveni rascepi i političke partije

Poreklo političkih partija je u sukobima ili rascepima koji trajno determinišu partijske podele i ponašanje birača.

Rascep je podela koja usmerava takmičarske društvene grupe jednu protiv druge, pružajući im kolektivni identitet i stalno organizaciono prisustvo u društvu.

Društveni rascepi se javljaju u 19. veku i njihova struktura se menja tokom vremena u različitim evropskim društvima pod uticajem procesa modernizacije, a potom i globalizacije u 21. veku.

Rascep centar-periferija javlja se prilikom formiranja nacionalnih država u modernom racionalno-birokratskom obliku i odnosi se na suprotstavljene

Slika 1: Rascepi u 19. veku

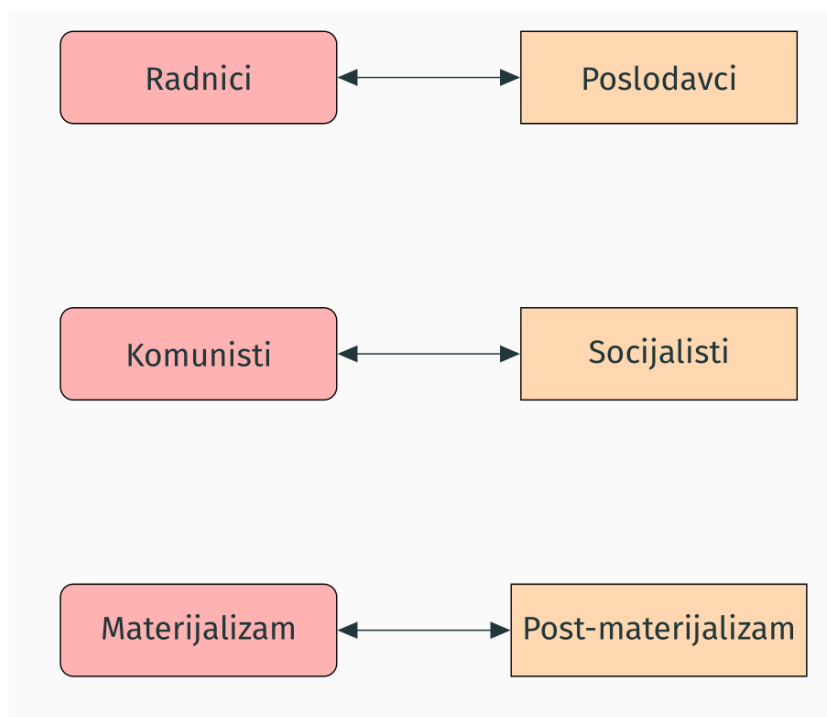
interesa birokratije u administrativnim centrima i političkih aktera sa periferije (provincije, kolonije i sl.) koji su često bili i etničkog karaktera. Potom imamo i rascep između države i crkve, odnosno rascep između onih koji zagovaraju sekularno državno/društveno uređenje i onih koji podržavaju opstanak crkve u politici i državi. Na kraju imamo i rascep urbano-ruralno kao posledica procesa urbanizacije.

Rascep između radnika i poslodavaca (kapitalista) problematizovan je još u 19. veku, pre svega kroz Marksovu misao, ali je do snažnog društvenog prisustva ovog rascepa došlo u 19. veku jačanjem internacionalnog radničkog pokreta i usponom masovnih socijalističkih i komunističkih partija.

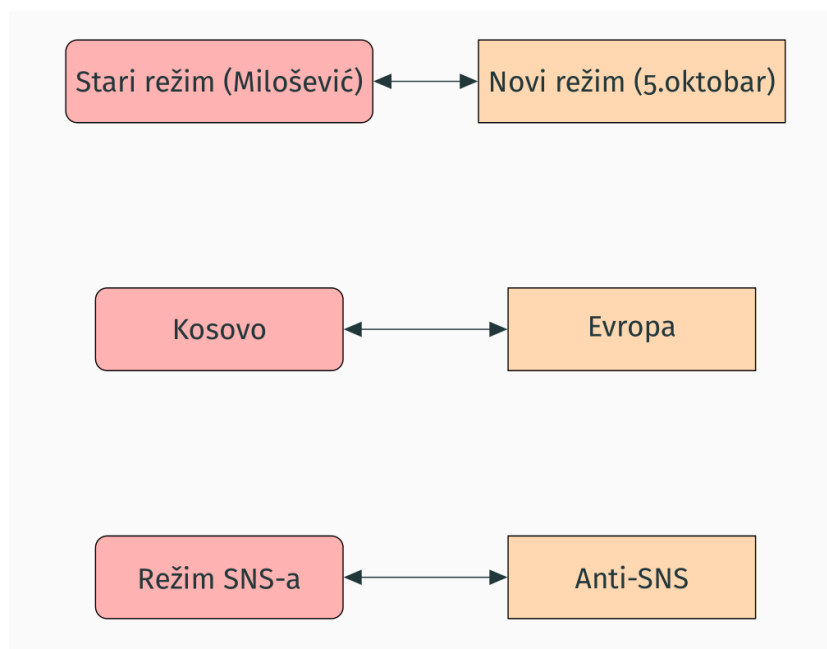
Međutim, kasnije dolazi i do rascepa između socijalista i komunista oko sredstava putem kojih se dolazi do transformacije kapitalističkog društva. Socijalisti, odnosno socijaldemokratke su se zalagale za parlamentarnu borbu, dok su komunisti zahtevali vaninstitucionalnu i često oružanu borbu ili pobunu protiv vladajućeg poretka. Na kraju 20. veka, odnosno krajem 60-ih godina, dolazi do rascepa između materijalističkih i postmaterijalističkih vrednosti koji su obeležili kulturnu i generacijsku pobunu tih decenija, a izrodiće kasnije nove političke pokrete i partije put ekoloških ili zelenih partija.

Nije prikazan na slici, ali danas se govori i o rascepu između globalista i nacionalista/suverenista koji obuhvata rascep u odnosu prema globalnim migratornim kretanjima, međunarodnim organizacijama (EU, NATO) i rezultatima procesa globalizacije uopšte.

Na kraju, slika pokazuje neke od nacionalno-specifičnih političkih rascepa

Slika 2: Rascepi u 20. veku

Slika 3: Rascepi u Srbiji

u Srbiji. Pored ovih, možemo pomenuti i rascep između takozvane “Prve” (nacionalističke, tradicionalističke) i “Druge” (evropske, modernističke, zapadne) Srbije koji je dominirao političkim životom nekoliko decenija.

Političke partije promovišu, aktuelizuju i koriste društvene rascepe kako bi komunicirale sa biračkim telom koje je pozicionirano sa jedne ili sa druge strane rascepa. Tačnije, partije se strateški pozicioniraju i koriste različite rascepe, menjajući njihovu strukturu tokom vremena. Partijske ideologije nastaju kombinacijom različitih rascepa, a struktura društvenih rascepa usko je povezana sa pojmom partijskog sistema, koji ćemo u narednim nedeljama analizirati.

Međutim, postoje partije koje nastaju da transcendiraju ili u potpunosti “prevaziđu” društvene rascepe. One se nazivaju “catch-all” partije i njihov cilj je direktna komunikacija sa najvećim delom biračkog tela bez eksplicitne artikulacije društvenih rascepa. Ove partije se ne oslanjaju na lokalne baze i na asocijacije sa civilnim sektorom, sindikatima i drugim organizacijama koje predstavljaju jednu stranu nekog rascepa, već se oslanjaju na masovne medije i političke profesionalce (političke ankete, statističare, medijske konsultante).